

Ireneusz M. Światała

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID ID: 0000-0002-8823-7955

DZIAŁALNOŚĆ WYCHOWAWCZO-PROFILAKTYCZNA W ZREFORMOWANEJ SZKOLE

EDUCATIONAL AND PREVENTIVE ACTIVITIES
IN THE REFORMED SCHOOL

ВИХОВНА ТА ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
У РЕФОРМОВАНИЙ ШКОЛІ

W ostatnim czasie wśród różnych środowisk, nasiliły się gorące dyskusje na temat polskiej szkoły i reform dokonujących się w systemie oświaty.

Nauczyciele, rodzice, uczniowie, władze samorządowe i centralne wyrażają swoje niezadowolenie i niepokój z sytuacji jaka zaistniała w polskich szkołach i szukają sposobów rozwiązania narastających konfliktów.

Jednocześnie wśród młodzieży szkolnej wzrasta ilość zachowań patologicznych, ryzykownych, które zagrażają prawidłowemu rozwojowi. Szybkie tempo życia, zmiany cywilizacyjno-kulturowe i obyczajowe wpływają na pogłębianie się w środowisku szkolnym i pozaszkolnym niepokojących zjawisk. Intensywność zagrożeń w rozwiniętych społeczeństwach wzrasta szybciej niż społeczna dojrzałość i samoświadomość młodych ludzi. Na skutek rozwijającej się cyfryzacji i wzrostu roli mediów elektronicznych w komunikacji zmienia się model relacji interpersonalnych. Młodzież przenosi się w świat wirtualny, ztraca poczucie rzeczywistości, ogranicza naturalne kontakty społeczne. Wzrastają również wymagania edukacyjne i konieczność planowania kariery, co często

powoduje stres i niepokój o przyszłe życie (Porzak, 2019, s. 4). Liczne zmiany jakie zachodzą w sferze biologicznej, psychicznej i społecznej, sprawiają, że młodzież jest grupą szczególnie narażoną na podejmowanie zachowań problematycznych, niezgodnych z tradycyjnymi normami i wartościami społecznymi. Obecnie zmienił się sposób myślenia o zachowaniach problematycznych jako niezgodnych z normami – zaczęto akcentować zagrożenia dla zdrowia i rozwoju młodego człowieka, stąd termin zachowania ryzykowne, które niosą ryzyko negatywnych konsekwencji dla zdrowia psychofizycznego jak i dla otoczenia społecznego (Szymańska, 2015, s. 11). Przeciwnieństwem są zachowania konwencjonalne nastawione na poszanowanie w społeczeństwie tradycyjnych norm i wartości – należą tu również zachowania prospołeczne. Niekorzystny wpływ zachowań ryzykownych na rozwój młodzieży wyraża się tym, że osłabiają one zachowania konwencjonalne i przeciwdziałają prawidłowej socjalizacji (Gaś, 1995, s. 16–18).

Poglądy te są zgodne z Teorią Zachowań Problematycznych R. Jessora (1987). Według autora zachowania problematyczne są to zachowania, które odbiegają od norm społecznych i prawnych dużych społeczności i wywołują reakcje społecznej kontroli przejawiające się karaniem, dezaprobatą, lub izolacją jednostek. Są to zachowania ryzykowne dla życia, zdrowia i rozwoju człowieka. Wśród uwarunkowań zachowań ryzykownych autorzy wymieniają: uwarunkowania biologiczno – genetyczne, cechy osobowości, bliskie otoczenie społeczne – wpływy rodziny i szerszego otoczenia społecznego. Każde zachowanie ryzykowne jest wypadkową czynników tkwiących w samej jednostce oraz w jej otoczeniu społecznym.

Oparte na tej teorii działania profilaktyczne są określane jako trening umiejętności życiowych, bo dotyczą takich umiejętności, które ułatwiają codzienne życie i wchodzenie w dorosłość np. nawiązywanie utrzymywanie kontaktów, porozumiewanie się, radzenie sobie ze stresem, asertywność, rozwiązywanie konfliktów (Gaś, 1995, s. 17).

Obserwacje i liczne badania (Najwyższa Izba Kontroli, 2013; Malorny, 2016; Przybysz-Zaremba & Butvilas, 2014, s. 112–113; Przewłocka, 2015; Łoś, Hawrot, Grzelak, & Balcerzak, 2017, s. 70–74) potwierdzają, że szczególnie w okresie dorastania młodzież podejmuje bardzo liczne i różnorodne zachowania ryzykowne. Z badań przeprowadzonych w 2018 roku przez Krajowe Biuro d/s Przeciwdziałania Narkomanii wynika, że 18% młodzieży regularnie pali papierosy, a 60% pije alkohol w różnej postaci, upija się przynajmniej raz w miesiącu 44% uczniów (50% chłopców, 39% dziewcząt) (Maklewski, 2019, s. 234–249).

Do zachowań ryzykownych zalicza się również zażywanie leków, i różnych substancji chemicznych zwanych „dopalaczami” oraz zachowania agresywne wobec siebie i otoczenia, przemoc rówieśnicza w tym cyberprzemoc, wagary, uciezki z domu, zaniebdywanie obowiązków, przedwczesna inicjacja seksualna, zaburzenia odżywiania, uzależnienia behawioralne (od Internetu, telefonu komórkowego, zakupoholizm). Zachowania ryzykowne mają charakter rozwojowy tzn. wraz z wiekiem następuje wzrost podejmowania takich zachowań, mają one również tendencję do współwystępowania i podobne uwarunkowania, a pojawienie się jednej formy niepożądanego zachowania zwiększa ryzyko występowania następnych (Makara-Studzińska, 2007, s. 43).

Zachowania ryzykowne młodzieży są skorelowane ze sobą tzn. jedne rodzaje zachowania zwiększa prawdopodobieństwo występowania innego, co jeszcze bardziej zwiększa zagrożenia zdrowotne i zakłócenie rozwoju psychosocjalnego jednostki (s. 42).

Wielu specjalistów uważa, że w okresie dojrzewania podejmowanie zachowań ryzykownych jest elementem normalnego rozwoju i stanowi ważną fazę w osiągnięciu dojrzałości. Mogą one być sposobem zaspokajania potrzeb, dają młodemu człowiekowi złudzenie niezależności, co zaspokaja potrzebę autonomii i podmiotowości. Jednak u kilku procent młodzieży zachowania ryzykowne mogą przejść w trwałe zachowania antyspołeczne. Obecnie, początki zachowań ryzykownych takich jak: inicjacja nikotynowa, alkoholowa czy narkotykowa następuje w coraz młodszym wieku, wzrasta również odsetek nieletnich pochodzących z grup o niskim statusie socjoekonomicznym (Makara-Studzińska, 2007, s. 41), u których nasilają się zachowania antyspołeczne.

Konsekwencje różnych zachowań ryzykownych są często ze sobą powiązane – część z nich powoduje skutki bezpośrednie, inne ujawniają się w przyszłości. Obciążają one nie tylko samą jednostkę i jego karierę szkolną, ale również rodzinę i społeczność lokalną. Istnieje wiele teorii dotyczących przyczyn powstawania i pogłębiania się zachowań ryzykownych. Jedną z nich jest koncepcja resiliencji (ang. odporność, elastyczność, zdolność regeneracji) do której często odwołują się badacze zajmujący się profilaktyką (Junik, 2011, s. 3–5) – rozpropagowana została przez amerykańskich psychiatrów i psychologów: Emmę Werner (1927–2017), Normana Garmezy (1918–2009) i Michaela Ruttera (ur. 1933). Wyjaśnia ona zjawisko pozytywnej adaptacji dzieci i młodzieży narażonych na duże ryzyko lub zjawiska traumatyczne. Wyjaśnia ona dlaczego część populacji dzieci i młodzieży, pomimo że jest narażona na silne działanie czynników ryzyka nie wykazuje zaburzeń w zachowaniu. Koncepcja ta podkreśla znaczenie mechanizmów chroniących w wieku rozwojowym – to pozytywny

i ochronny proces, który zmniejsza nieprzystosowanie się jednostek doświadczających w życiu niekorzystnych zdarzeń (Borucka & Ostaszewski, 2008).

„Resilience” jest określane jako zdolność jednostki do zachowania zdrowia psychicznego po jakiejś traumie – nie jest to cecha jednostki, lecz mechanizm który ujawnia się w zachowaniu. Podstawą jest istnienie dwóch komponentów: podwyższonego poziomu ryzyka w życiu jednostki oraz pozytywnej adaptacji, która jest wynikiem pokonywania zagrożeń dla zdrowia i rozwoju. Obecnie wykorzystywana jest zarówno w profilaktyce zachowań ryzykownych jak i w oddziaływaniach terapeutyczno-resocjalizacyjnych.

Zachowania problemowe dzieci i młodzieży można wyjaśnić poprzez czynniki ryzyka i czynniki chroniące. Czynniki ryzyka zwiększają prawdopodobieństwo wystąpienia zachowań antyspołecznych, natomiast czynniki chroniące, zabezpieczają przed ich pojawieniem się (Borucka, 2011, s. 12–16).

Wśród wielu podziałów czynników ryzyka i chroniących można wymienić:

- czynniki niespecyficzne: deficyty intelektualne, konflikty w rodzinie, niepowodzenia szkolne, odrzucenie przez rówieśników, ubóstwo w rodzinie, dyskryminacja,
- czynniki specyficzne, których występowanie powoduje prawdopodobieństwo wystąpienia zaburzeń w zachowaniu np. choroby psychiczne, ubóstwo dzieci, przemoc wobec dzieci, brak rodziny naturalnej, wojny, traumatyczne zdarzenia losowe,
- związane z etapem rozwojowym: w okresie dojrzewania młodzież jest szczególnie podatna na wpływy otoczenia.

Należy zaznaczyć, że oddziaływanie tylko jednego czynnika ryzyka nie jest wystarczające, lecz dopiero ich współdziałanie zwiększa prawdopodobieństwo wystąpienia zaburzeń w zachowaniu.

Czynniki chroniące mogą pomóc unikać negatywnych zachowań, są to:

- cechy indywidualne: dobre funkcjonowanie intelektualne, umiejętność antycypacji zachowań, uzdolnienia, optymizm, adekwatne poczucie własnej wartości, asertywność,
- cechy rodziny: silna więź wewnątrzrodzinna, zaangażowanie rodziców w sprawę dziecka i jego wychowanie, umiejętności komunikacyjne rodziców,
- cechy społeczności lokalnej: korzystne środowisko zamieszkania, bezpieczne sąsiedztwo, dobra infrastruktura, organizacje społeczne,
- cechy systemu politycznego i społeczno – kulturowego: ochrona zdrowia, dobra profilaktyka zdrowotna, zaangażowanie władz lokalnych i samorządowych w proces rozwoju społeczności lokalnej, aktywność obywatelska (Borucka & Pisarska, 2013, s. 8–9).

Obszerna literatura i prowadzone badania dotyczące profilaktyki szkolnej potwierdzają, że jest to zagadnienie aktualne i ważne z punktu widzenia jednostkowego i społecznego. Badania nad skutecznością działań profilaktycznych prowadzone na całym świecie wskazują jednocześnie, że szanse na uzyskanie pozytywnych efektów tych działań są większe gdy ich adresaci są młodzi (Grzelak i in., 2015, s. 21).

Najdłuższą tradycję ma profilaktyka uzależnień, również obecnie najwięcej badań prowadzonych jest nad czynnikami ryzyka i chroniącymi przed uzależnieniami.

Kierunki zmian w polskiej profilaktyce zainicjowane zostały reformą systemu edukacji (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe, 2017) i dotyczą wzmocnienia wychowawczej i profilaktycznej funkcji szkoły poprzez szersze uwzględnienie w podstawie programowej zadań wychowawczo – profilaktycznych i poszerzenie problematyki edukacji dla bezpieczeństwa.

Od 1 września 2017 roku nastąpiło połączenie szkolnego programu wychowawczego i profilaktycznego w jeden dokument zawierający treści i działania o charakterze wychowawczo – profilaktycznym. Treści wychowawczo – profilaktyczne skierowane do uczniów i dostosowane do ich potrzeb są zawarte w podstawach programowych przedmiotów kształcenia ogólnego, zawodowego i specjalnego i kierowane do uczniów równoległe z ich kształceniem, podczas zajęć różnych przedmiotów (edukacja wczesnoszkolna, przyroda, biologia, wychowanie fizyczne, etyka, wiedza o społeczeństwie, itp.) (Konopczyński i in., 2017, s. 5–8).

Takie połączenie uwzględnia całościowe oddziaływanie wychowawcze razem z działaniami profilaktycznymi – zarówno w zakresie wspierania rozwoju, jak i zapobiegania zachowaniom ryzykownym.

1. Miejsce profilaktyki w procesie wychowania

Zmiany jakie zachodzą w Polsce sprawiły, że otaczająca rzeczywistość ulega przemianom, co pociąga za sobą trudności z odnalezieniem fundamentalnych wartości, szczególnie wśród młodych ludzi, którzy coraz częściej mają problem z odnalezieniem własnej tożsamości, podmiotowości, sensu życia i wzorów do naśladowania (Borowik, 2006, s. 80). Szkoła przestała być podstawowym źródłem przekazywania wiedzy, norm moralnych i wartości, a nauczyciele stają się osobami kreującymi i wspierającymi rozwój indywidualny i społeczny wychowanków oraz koncentrują się na rozwijaniu potencjału, ze szczególnym uwzględnieniem pozytywnych i mocnych stron ucznia. We współczesnej szkole

wychowanie powinno kłaść nacisk na kształtowanie jednostek twórczych, zdolnych do kierowania własnym kształceniem i życiem prywatnym.

Jednym ze źródeł celów i planów życiowych człowieka są wartości, których twórcą i odbiorcą jest człowiek, to pewne przekonania, idee, przedmioty, które uznawane są jako cenne (Kozłowski, 2016, s. 75). Wartości decydują o wolności człowieka w zakresie jego wyborów i są uzależnione od wiedzy o świecie, wychowania i zasobu indywidualnych doświadczeń, cechuje je subiektywizm, są czynnikiem stymulującym i regulującym zachowanie jednostki, umożliwiając jej aktywność (Dubis, 2014).

W pedagogice wartości ujmowane są jako coś cennego, ważnego, godnego pożądania i dlatego stanowią cel ludzkich dążeń, określają sens życia, który jest warunkiem funkcjonowania człowieka w świecie.

Wartościowanie jest procesem nieodłącznie związanym z wychowaniem i profilaktyką – kluczowym elementem pedagogiki i profilaktyki pozytywnej są wartości, które przekazujemy młodemu pokoleniu. System oświaty cechuje dziś wielość normatywna, różnorodność form kształcenia i brak nacisku na posłuszeństwo. W aksjologii pedagogicznej rozróżnia się pojęcia „edukacja do wartości” czyli przekaz wiedzy o wartościach i uczenie umiejętności potrzebnych do samodzielnego wartościowania, oraz pojęcie „wychowanie do wartości” czyli kształtowanie orientacji aksjologicznej tj. gotowości do świadomego, odpowiedzialnego, wybierania wartości – jest to bardzo istotna rzecz w profilaktyce.

Wielu pedagogów postuluje dziś wychowanie humanistyczne i profilaktykę pozytywną, które opierają się na takich wartościach jak: pomocniczość, opiekuńczość, empatia, mądrość, samoświadomość, sprawność, relacyjność, otwartość, kreatywność, komunikatywność, dialog (Kwieciński, 2003, s. 119; Remiszewska, 2016, s. 86–90).

Profilaktyka jest niezbędnym elementem w procesie wychowania, ponieważ zapobiega pojawieniu się lub rozwojowi niepożądanych zachowań, stanów lub zjawisk których wystąpienie lub nasilenie jest prawdopodobne w przyszłości (Woynarowska, 2005, s. 943). Jest to proces wspomagania człowieka w radzeniu sobie z trudnościami zagrażającymi prawidłowemu rozwojowi, zdrowiu i życiu, a także ograniczanie czynników ryzyka. Profilaktyka podobnie jak wychowanie jest działaniem rozłożonym w czasie, opartym o własną aktywność jednostki. W nowoczesnej profilaktyce chodzi o podjęcie działań wyprzedzających, nie koncentrujących się na usuwaniu samych zagrożeń (ich wyeliminowanie z życia jest praktycznie niemożliwe) ale do wzmocnienia odporności jednostki na te zagrożenia poprzez rozwój postaw prospołecznych i ekologicznych – jest to profilaktyka kreatywna, która wykorzystuje czynności o charakterze

konstrukcyjnym, nakierowane na wspomaganie i aktywizowanie. Inną cechą profilaktyki jest jej integralność, która cechuje się całościowością, czyli chodzi o zapobieganie wszystkim zachowaniom i postawom, które są szkodliwe, a nie tylko niektórym, ponieważ zachowania ryzykowne są ze sobą powiązane. Koncentrując się w danym momencie na jednym zagrożeniu, w sposób świadomy wspomagamy oddziaływanie z innych obszarów profilaktyki. Przy takim zrozumieniu profilaktyka zintegrowana zawiera w sobie podejście charakterystyczne dla promocji zdrowia. Niektórzy autorzy (Grzelak i in., 2015, s. 34) podkreślają skuteczność tzw. profilaktyki pozytywnej czyli na potencjał tkwiący w samej młodzieży. Duża część młodzieży nie podejmuje zachowań ryzykownych i nie zdaje sobie sprawy ani ze swojej dużej liczebności, ani z siły wpływu jaki może wywierać na postawy rówieśników. Świadomie prowadzone działania wychowawczo – profilaktyczne mogą wzbudzić potencjał drzemiący w dużej, rozproszonej i nieświadomej swojej siły grupie liderów pozytywnego i zdrowego stylu życia.

Związek wychowania i profilaktyki jest oczywisty biorąc pod uwagę cztery aspekty procesu wychowania takie jak: wspomaganie, korygowanie, zapobieganie i kształtowanie (Garstka, 2015, s. 7–11). Według pierwszej koncepcji wychowanie to przede wszystkim wspomaganie rozwoju młodego człowieka, dlatego koncentruje się na naturalnych potrzebach i zadaniach rozwojowych, a rola wychowawców polega na wspierającym, towarzyszeniu młodym ludziom. Druga grupa to koncepcje koncentrujące się szczególnie na kształtowaniu postaw i cech charakteru uczniów, uwewnętrznieniu prospołecznych wzorów postępowania, wzbudzanie empatii, wzmacnianie pożądanых postaw, wyciąganiu konsekwencji z łamania zasad. Koncepcje z trzeciej grupy kładą nacisk na zapobieganie zagrożeniom, z jakimi mogą się stykać młodzi ludzie – rozwój będzie przebiegał prawidłowo, o ile będą skuteczne działania profilaktyczne, które zminimalizują zagrożenia i opóźnią inicjację w zakresie zachowań ryzykownych. Musi to być profilaktyka uniwersalna, skierowana do całej grupy uczniów, a także profilaktyka selektywna obejmująca młodzież z grup podwyższonego ryzyka. Czwarta grupa poglądów podkreśla rolę korygowania zachowań, przekonań i postaw młodych ludzi. Cztery podejścia do naczelných zadań wychowawczych są nierozłączne i wzajemnie się przenikają.

Obecnie każda szkoła jest zobowiązana do przygotowania i realizowania łącznego programu wychowawczo – profilaktycznego, w którym muszą znaleźć się elementy:

- wspomaganie,
- rozwoju i kształtowania oczekiwanych społecznie postaw,

- zapobiegania, co odpowiada profilaktyce uniwersalnej i selektywnej,
- korygowania, obejmujące profilaktykę wskazującą, kierowaną do jednostek u których wystąpiły objawy zachowań dysfunkcyjnych.

Wskazanie pożądaných społecznie wartości, ich internalizacja oraz ochrona, stanowią stałe elementy wychowania. Profilaktyka i wychowanie mają ten sam naczelný cel, jakim jest zapewnienie prawidłowego rozwoju człowieka i opierają się na założeniu, że uczeń nie potrafi jeszcze samodzielnie dokonywać prawidłowych wyborów, dlatego prowadzenie dziecka ku dojrzałości jest zarówno wychowaniem jak i profilaktyką.

Wychowanie i profilaktyka dążą do zapewnienia optymalnych warunków dla rozwoju biologicznego, fizycznego, intelektualnego, emocjonalnego, społecznego i duchowego. W sferze duchowej istotnym aspektem rozwoju jest nabywanie stabilnego systemu wartości oraz poczucie sensu życia i tożsamości czyli świadomości własnej odrębności.

2. Podsumowanie

Istnieje wiele powiązań między wychowaniem i profilaktyką, dlatego w najnowszej reformie systemu edukacji uwzględniono te zależności, zastępując dotychczasowe dwa odrębne programy w jeden szkolny program wychowawczo-profilaktyczny, co ma uzasadnienie psychologiczne, organizacyjne i ekonomiczne.

W najnowszej ustawie Prawo Oświatowe określono wychowanie jako wspieranie dziecka w rozwoju ku pełnej dojrzałości fizycznej, emocjonalnej, intelektualnej i społecznej, które powinno być wzmacniane i uzupełniane działaniami z zakresu profilaktyki (art. 1 pkt 3). Działanie wychowawcze i profilaktyczne opierają się na tych samych podstawach aksjologicznych: w których skład wchodzi:

1. Zespół wartości opisujących osobę, są nimi: godność, rozumność, wolność, odpowiedzialność, zdolność do miłości i transcendencji.

2. Wartości związane z poszczególnymi „warstwami rozwojowymi człowieka” tj. z warstwą biologiczną związane są wartości witalne: zdrowie, ruch, wypoczynek oraz wartości i dobra materialne ułatwiające życie i zapewniające egzystencję.

3. Z warstwą psychologiczną związane są wartości poznawcze: wiedza, nauka, mądrość, twórczość.

4. Warstwa socjologiczna wyraża się w spontanicznym szukaniu przez młodego człowieka kontaktu z rówieśnikami, zainteresowaniem inną płcią, budowaniem związków uczuciowych, poszukiwaniem uznania i wspólnoty,

podejmowaniem działań na rzecz innych ludzi – podstawą rozwoju warstwy socjologicznej są wartości moralne (Konopczyński i in., 2017, s. 7–10).

Sądzić można, że każde pożądane oddziaływanie wychowawcze jest jednocześnie działaniem profilaktycznym, ponieważ uzyskując jakieś wartościowe cechy, zapobiegamy jednocześnie powstawaniu cech niepożądanych. Wychowawcze wspieranie rozwoju jednostki zapobiega jednocześnie niepożądanym zjawiskom – a więc jest profilaktyką. Programy profilaktyczne są wyspecjalizowaną częścią działalności wychowawczej są ukierunkowane na zapobieganie konkretnym zjawiskom zagrażającym rozwojowi dziecka – wychowanie pełni więc funkcję profilaktyczną. Jak widać trudno jest oddzielić te dwa procesy dlatego zintegrowanie ich wydaje się słuszne z punktu widzenia współczesnej pedagogiki.

STRESZCZENIE: Od kilku lat obserwujemy w Europie oraz w Polsce wzrost zainteresowania działaniami profilaktycznymi wśród młodzieży szkolnej. Statystyki dotyczące ilości zjawisk patologicznych wśród młodzieży odnotowują wzrost spożycia alkoholu i innych środków psychoaktywnych, a także ataków agresji i różnych form przemocy. Są to zachowania ryzykowne, bo zwiększają prawdopodobieństwo wystąpienia zaburzeń w rozwoju fizycznym i psychospołecznym, często zagrażają zdrowiu i życiu młodego człowieka. Współczesna szkoła jest zobligowana do działań profilaktycznych, które zostają włączone w proces edukacyjny i wychowawczy. Kierunki zmian w polskiej profilaktyce zainicjowane zostały reformą systemu edukacji w 2016 roku, a od 1 września 2017 roku nastąpiła reorganizacja działań profilaktycznych w polskich szkołach. W artykule podkreślono zasadność działań profilaktyczno-wychowawczych na terenie szkół oraz nowe tendencje w działaniach profilaktycznych, których celem jest zmniejszenie skali zachowań ryzykownych wśród młodzieży szkolnej. Artykuł ma charakter przeglądowy, ponieważ odnosi się do różnych koncepcji działań profilaktycznych, które realizuje współczesna szkoła, włączając w proces edukacyjno-wychowawczy treści profilaktyczne.

SŁOWA KLUCZOWE: profilaktyka, wychowanie, wartości, młodzież, szkoła, reformy

ABSTRACT: For several years now, we have been observing a growing interest in prevention activities among schoolchildren in Europe and Poland. Statistics on the number of pathological phenomena among young people indicate an increase in the consumption of alcohol and other psychoactive substances, as well as attacks of aggression and various forms of violence. These behaviors are considered risky because they increase the potential for physical and psychosocial development disorders and often endanger the health and life of young people. Modern school is obliged to take preventive measures, which are included in the educational process. The directions of changes in Polish prophylaxis were initiated by the reform of the education system in 2016, and on September 1, 2017, there was a reorganization of prophylaxis activities in Polish schools. The article highlights the legitimacy of preventive and upbringing activities in schools and new trends in prophylaxis activities which aim to reduce the scale of high-risk behaviors

among schoolchildren. The article has a review character, because it refers to different concepts of prevention activities, which are implemented by modern school, including preventive content in the educational process.

KEYWORDS: prevention, education, values, youth, school, reforms

Bibliografia

- Borowik, J. (2006). Młodzież a oferta współczesnego życia – zagrożenie, anomia, zagubienie, nadzieja. W B. Bykowska & M. Szulc (Red.), *Zagrożenia współczesnej młodzieży polskiej – W poszukiwaniu tożsamości (praca zbiorowa)* (s. 79–84). Gdańsk: Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego.
- Borucka, A. (2011). Koncepcja resilience. Podstawowe założenia i nurty badań. W W. Junik (Red.), *Resilience: Teoria, badania, praktyka* (s. 12–16). Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne Parpamedia.
- Borucka, A., & Ostaszewski, K. (2008). Koncepcja Resilience: Kluczowe pojęcia i wybrane zagadnienia. *Medycyna Wieku Rozwojowego. Kwartalnik Instytutu Matki i Dziecka*, 12(12), 587–597.
- Borucka, A., & Pisarska, A. (2013). *Koncepcja resilience – czyli jak pomóc dzieciom i młodzieży z grup podwyższonego ryzyka*. Pobrano z <https://www.ore.edu.pl/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=6132>.
- Dubis, M. (2014). Wartości i style życia młodzieży. *Jagiellońskie Studia Socjologiczne*, 2014(1), 35–45. Pobrano z <http://www.ejournals.eu/pliki/art/3753/pl>.
- Garstka, T. (2015). *Model czterech aspektów wychowania w praktyce*. Pobrano z <https://www.ore.edu.pl/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=6199>.
- Gaś, Z.B. (1995). *Pomoc psychologiczna młodzieży*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Grzelak, S., Sala, M., Czarnik, S., Paż, B., Balcerzak, A., & Gwóźdź, J. (Red.). (2015). *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży. Przewodnik dla samorządowców i praktyków oparty na wynikach badań naukowych. Jak wspierać młodzież w podróży życia?* Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Jessor, R. (1987). Problem-Behavior Theory, Psychosocial Development, and Adolescent Problem Drinking. *British Journal of Addiction*, 82(4), 331–342.
- Junik, W. (2011). Wstęp. W W. Junik (Red.), *Resilience: Teoria, badania, praktyka* (s. 3–5). Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne Parpamedia.

- Konopczyński, M., Borowik, J., Chlebowski, P., Kolemba, M., Szorc, K., Szada-Borzyszkowska, J., & Wieczorek, M. (2017). *Program wychowawczo-profilaktyczny szkoły i placówki oświatowej. Materiały szkoleniowe dla nauczycieli konsultantów i doradców metodycznych*. Pobrano z <https://www.ore.edu.pl/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=6191>.
- Kozłowski, P. (2016). *Wartości, cele i plany życiowe młodzieży nieprzystosowanej społecznie*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Kwieciński, Z. (2003). Potrzeba kształcenia w humanistycznej mądrości. W K. Konecki & I. Werbiński (Red.), *Edukacja, kultura, teologia. Studia ofiarowane Księdzu Profesorowi Jerzemu Bagrowiczowi z okazji 65. Rocznicy urodzin* (s. 119–127). Toruń: Wydaw. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Łoś, M., Hawrot, A., Grzelak, S., & Balcerzak, A. (2017). *Mapa czynników ryzyka i chroniących młodzież przed zachowaniami ryzykownymi. Raport I z badań NPZ.XI_17.2017* (Nr NPZ.XI_17.2017). Pobrano z Instytut Profilaktyki Zintegrowanej website: <https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/2018/10/raport-i-mapa-czynnikow-ryzyka-i-chroniacych-mlo-dziez-przed-zachowaniami-ryzykownymi.pdf>.
- Makara-Studzińska, M. (2007). *Zachowania ryzykowne młodzieży a wiktymizacja w dzieciństwie. Rozprawa habilitacyjna*. Akademia Medyczna, Lublin.
- Maklewski, A. (2019). Młodzież a substancje psychoaktywne. W M. Gwiazda & M. Grabowska (Red.), *Młodzież 2018* (s. 234–255). Warszawa: Centrum Badań Opinii Społecznej, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii.
- Malorny, I. (2016). *Ryzyko uzależnienia młodzieży szkolnej od narkotyków: Strategie profilaktyczne i interwencyjne podejmowane w środowisku lokalnym*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Najwyższa Izba Kontroli. (2013). *Profilaktyka narkomanii w szkołach: Informacje o wynikach kontroli* (Nr KPB-4101-01-00/2012). Pobrano z Najwyższa Izba Kontroli website: <https://www.nik.gov.pl/plik/id,5334,vp,6917.pdf>.
- Porzak, R. (Red.). (2019). *Profilaktyka w szkole: Stan i rekomendacje dla systemu oddziaływań profilaktycznych w Polsce*. Lublin: Fundacja „Masz Szansę”.
- Przewłocka, J. (2015). *Bezpieczeństwo uczniów i klimat społeczny w polskich szkołach raport z badania*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Przybysz-Zaremba, M., & Butvilas, T. (2014). Profilaktyka narkotykowa w szkole. *Pedagogika Społeczna.*, 3(53), 105–117.
- Remiszewska, Z. (2016). Aksjologiczne aspekty wychowania. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny.*, 35(1), 85–97.

- Szymańska, J. (2015). *Programy profilaktyczne: Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki* (Wyd. 4.). Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe. Dz.U. 2017 poz. 59 § (2017).
- Wojnarowska, B. (2005). Profilaktyka. W T. Pilch (Red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. T. 4, P* (T. 4, s. 943–946). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.